Col·lecció Enric Vila, 2
Breu història de la Rambla

Edicions Sidillà SL
La Bisbal d'Empordà 17100
info@edicionssidilla.cat
www.edicionssidilla.cat
© del text: Enric Vila
© de l'edició: Edicions Sidillà
Disseny: J. Pujadó
Correcció: Xavier Cortadellas
Primera edició: agost 2026
Edicions Sidillà és soci protector d'Amics de la Bressola
Aquest llibre s'ha imprès a la Impremta Pagès, d'Anglès

ISBN: 979-139914-16-7-2
Dipòsit legal: Gi 1435 2026
Tots els drets reservats. Si voleu fotocopiar parcialment aquest llibre, feu-ho legalment contactant amb CEDRO: 932720445 o cedrocat@cedro.org

Enric Vila

Breu història de la Rambla

edicions Sidillà

La Bisbal d'Empordà, 2026

La Rambla. Home amb gosset. Frederic Ballell Maymí. 1907

Arxiu Fotogràfic de Barcelona

Sumari

7 Nota
9 Prefaci
28 El carrer de la llibertat
104 Les quatre rambles, de Robert Robert (1865)
113 Rambla Verdaguer
162 La Rambla, de Josep Maria Planes (1931)
167 La Rambla Perduda
225 De les tres a les quatre, de Quim Monzó (1993)
229 Epíleg
244 La Rambla fa baixada, de Nèstor Luján (1994)

Nota

Quan vaig començar a escriure aquest llibre, Barcelona acabava de donar dues sorpreses a l'anomenat món civilitzat. D'una banda, havia encoratjat contra tot pronòstic les consultes per la independència que desembocarien en el referèndum de l'1 d'octubre; de l'altra, els barcelonins havien fet batlle a un polític nacionalista per primer cop des d'abans de la guerra. La ciutat passava un bon moment: apareixia en els estudis internacionals com un dels llocs més cobejats del món per anar-hi a viure o fer negocis. La Rambla ja no era el que havia estat, però el clima d'optimisme feia suposar que era possible arreglar-la, que els catalans ens hi podríem tornar a sentir com a casa.

Llavors jo encara feia vida a Barcelona i donava classes de periodisme en una universitat del Raval. Tot i així, vaig escriure el llibre sense posar els peus al passeig. Si la Rambla coincidia mai en el meu trajecte, hi passava sense mirar, com si intentés evitar de trobar-me un conegut o pretengués fugir descalç d'un llit a les tantes de la matinada. No volia que la realitat em confongués. La realitat de vegades només és una capa de brutícia sorollosa que no deixa veure res. Volia captar el símbol, l'ànima del carrer. No volia que les anècdotes que m'havien explicat a casa, les històries que havia llegit als llibres, em semblessin ànimes en pena. Dant ve a dir a la seva Comèdia que a l'infern els martiris són eterns perquè res

no és el que sembla; m'amoïnava que els gemecs estèrils del submon em fessin perdre el cap.

Només quan vaig haver acabat el llibre i va ser l'hora d'escriure l'epíleg, em vaig plantar a Canaletes i vaig fer el passeig de dalt a baix, anar i tornar. No vaig tenir la sensació de perdre'm res. Hi havia la mateixa inflor hedonista que quan Quim Torra em va encarregar el text. Quan els terroristes de Ripoll van atropellar la gentada que hi passejava a les vigílies de l'1 d'octubre, un lector irònic em va dir: «Ara sí que el teu passeig ha tornat a entrar a la història». Ara veig que és al revés i que era la història que entrava a casa nostra. De vegades sembla que una part imprescindible del país no hagi entès aquesta diferència o que, si l'entén, estigui massa espantada per admetre-la. Suposo que els grans canvis no s'accepten de seguida.

Mentre escric aquesta nota, el meu amic Llorenç Sterne m'envia, des de la seva solemne residència de Notting Hill, una notícia del *The Times* sobre la Rambla. El diari diu que l'ajuntament de la ciutat vol recuperar el passeig perquè els barcelonins no s'hi sentin estrangers. És curiós perquè el partit que ara governa ha governat sempre, amb l'excepció d'aquells anys en què semblava que els catalans tornaríem a reconciliar-nos amb el carrer. Potser soc massa escèptic —o massa exigent—, però diria que aquest tren ja circula per una via morta; per això no he reescrit l'epíleg. La Rambla és un episodi tancat; val més explicar la seva història èpica i cruenta, sense esperances vanes ni melangies gratuïtes.

La ciutat i el país ja sabran trobar un altre centre. El màxim que podrem fer els escriptors de la meva generació és immortalitzar les mòmies repintades en un peu de pàgina.

Prefaci

Quan el meu besavi de Maçanet de Cabrenys es va haver de fer operar de l'estómac, va demanar al conductor de l'ambulància que tingués la gentilesa de passar-lo per la Rambla abans de dur-lo a l'hospital. Instal·lat a Barcelona des de ben petit, el besavi es pensava que no se'n sortiria, però en comptes de buscar un capellà, va córrer a acomiadar-se del carrer que li havia alegrat la vida.

Lluís Companys —el president afusellat per Franco— va tenir un impuls semblant abans de marxar a l'exili, el gener de 1939. Quan l'Andreu Abelló el va recollir al Palau de la Generalitat, amb l'exèrcit enemic a punt d'entrar a Barcelona, Companys va demanar al xofer, eixugant-se la humitat dels ulls, que donés una darrera volta pel passeig abans d'enfilar el camí de la frontera.

La Rambla va ser fins no fa gaire el símbol de Barcelona i el carrer més estimat dels catalans. Per entendre la seva fama i els mites que ha produït, cal recular fins al 1714 i explorar el trauma que els borbons van infligir en l'urbanisme i en l'orgull de la ciutat. Quan el duc de Berwick va sotmetre Barcelona en nom de França i d'Espanya, Felip V va ordenar de construir —en nom de la divina providència— una gran Ciutadella al barri de la Ribera, on ara hi ha el Parlament.

Al seu llibre sobre la ciutat, Camilo José Cela recorda la destrossa que els borbons van fer per poder allotjar els invasors, que llavors es feien dir «Exèrcit

de les Dues Corones» i anaven vestits de blanc com el Reial Madrid:

«Amb les seves sis places i la seva cinquantena de carrers, la Ribera —escriu el premi Nobel amb una rialleta de sarcasme— era aleshores un dels barris més rics de la ciutat. Tot i així, i malgrat els precs dels estadants, la piconadora va enderrocar més de 1.300 edificis, entre els quals hi havia els convents de Sant Agustí i de Santa Clara, i també l'hospici de Montserrat i l'església de la Pietat, tots ells envernissats per la pàtina de la història que brillava en la flor de la seva noble pedra medieval. Visca Espanya!»

Potser perquè la Rambla era un espai perifèric i poc urbanitzat, no va patir la mateixa sort que la resta de Barcelona després de 1714. A l'edat mitjana els reis catalans havien somiat de construir a la part baixa del passeig un gran palau de cara a mar que hauria canviat la fesomia de la ciutat i de la zona.

Amb la complicitat del Consell de Cent, van comprar una colla de terrenys i van contractar els millors jardiners d'Itàlia i de València. Però va venir el Compromís de Casp i la unió amb Castella, i el projecte es va estroncar. Potser a causa de la decepció que aquella unió dinàstica va deixar en el poble, la Rambla va quedar aparcada. Només a partir del segle XVI, quan Catalunya anava de baixada, va agafar una mica de color gràcies a les institucions acadèmiques i religioses que s'hi van anar instal·lant.

Quan va esclatar la Guerra de Successió, la Rambla no era encara l'escenari ideal per anar a lluir-hi els diners o la llargada de les cames. Tot i que el Consell de Cent li havia donat un cert impuls, el rovell de l'ou de la ciutat continuava estant a la Ribera.

Va ser amb l'arribada dels borbons que la Rambla va sortir del purgatori i va agafar volada. Un cop sotmesa la ciutat, l'exèrcit invasor hi va situar dues casernes, una a les Drassanes i una altra a Canaletes, exactament a l'edifici de la Universitat. Els Estudis Generals, que tenien dos-cents anys, van ser traslladats a Cervera, i la vida universitària va quedar en mans d'un rector mesquí que deia, en una llengua que no era seva: «*Lejos de nosotros la funesta manía de pensar*.»

La militarització de Barcelona no va impedir que la Rambla es convertís en l'espai més viu de la ciutat i, per tant, en la llavor del seu renaixement. Com si hagués quedat al marge del Decret de Nova Planta, el passeig va agafar el relleu als carrers passats per la piconadora i, mentre Catalunya s'enfonsava en un provincianisme obscur, es va anar modernitzant.

A poc a poc, l'antiga riera que havia quedat a mig urbanitzar va tornar a Barcelona el record de la ciutat anterior a 1714, aquella ciutat que tenia botigues i tavernes a cada carrer, i una guitarra i una pistola a cada casa. L'home és pueril i necessita mirar-se en algun mirall per estar segur que existeix, i la Rambla va ser aquest mirall. Vet aquí una manera d'explicar per què l'entusiasme pel passeig va arribar a ser tan unànime.

Fins a la Guerra Civil, la Rambla va representar l'esperit democràtic i aventurer dels catalans. La seva fama va ser tan sorollosa que, quan els escriptors de tot el món van començar a parlar-ne, a tots els barris de la ciutat i a totes les províncies del país, van aparèixer carrers que volien imitar el seu cosmopolitisme, la seva gràcia, la seva sensualitat. La rambla del Guinardó, la rambla de Catalunya, igual que les rambles de Tarragona, de Lleida i de Girona, es van obrir sota la inspiració irra-

diada pel fenomen de la Rambla. La dèria fins i tot es va escampar a capitals de l'estranger. A Montevideo, per exemple, la Rambla Wilson i la Rambla Roosevelt es van inaugurar impulsades per aquesta fama irresistible.

De la Barcelona provinciana del segle XIX, n'havia sortit un adagi popular que feia: «No ets un bon barceloní si no et passeges per la Rambla al vespre o al matí». A primers del segle XX, Joan Maragall tenia aquesta dita molt present. A propòsit d'una de les vagues sanguinàries que van fer famosa la ciutat, va escriure a un amic seu: «Una setmana sense veure la Rambla de les Flors ni el pla de la Boqueria!» Josep Pla no era precisament un admirador de Barcelona. Tanmateix, a *El quadern gris* hi escriu, incapaç de refredar l'entusiasme: «La Rambla és una meravella. És un dels pocs carrers de Barcelona on em sento plenament bé.»

En els temps de Pla, els elogis a la Rambla ja tenien una llarga tradició. El 1837, Stendhal va escriure, després de passar per Barcelona i deixar verda la burgesia del país: «La Rambla és encisadora». Carles Soldevila també hi tenia una debilitat, encara que el desordre del passeig de vegades irrités la seva pituïtària d'urbanita llepafils.

Segons Soldevila, que va publicar una guia de Barcelona el 1951 —perquè els temps no permetien reeditar la que havia escrit trenta anys enrere—, el sol fet de caminar pel passeig ja era com «passar una mà plena de xafarderia i de tendresa sobre el mateix cor de la ciutat». L'amic polit de Pla va dedicar moltes pàgines a intentar explicar —mirant de no ofendre la censura— per què la Rambla no havia recuperat la màgia que tothom li atribuïa abans de la guerra.

Evidentment, no se'n va sortir perquè no podia tractar Franco de cul d'olla. Però Soldevila recorda que la

Rambla no va ser mai un carrer flamant, monumental o venerable. Assegura que en el seu millor moment, quan ell la va conèixer en el tombant del segle xx, les façanes estaven brutes i les voreres, escrostonades. Diu que els edificis estaven fets de materials senzills, i que els venedors de diaris anaven desarrapats; que a les botigues es venien potingues sospitoses; que les ferradures dels cavalls feien un soroll eixordador i que, tot plegat, sumat als grinyols mecànics dels tramvies i als crits dels carreters, que fuetejaven els animals com uns salvatges, el passeig era un remolí de sensacions que et deixava el cap com un timbal.

«Vista detall per detall —escriu Soldevila— aquella Rambla era espantosament vulgar». Cap urbanista ni cap aristòcrata de l'època no hauria sabut com reformar-la. Les línies del carrer semblaven dibuixades per Gaudí. Els plàtans creixien assilvestrats. Les branques dels arbres bullien d'ocells. De tant en tant, una d'aquestes bestioletes notava una molèstia al ventre i deixava anar, sense immutar-se, un rajolí espès del color de la llet condensada. Si el rajolí queia al barret d'un vianant se sentia, d'entre el xivarri idiosincràtic del passeig, un sac de renecs que semblava voler posar ordre. Llavors l'idioma era ric i els catalans sabien insultar amb gràcia.

Atrapat entre dues cases de lloguer, el Palau de la Virreina semblava una vella jubilada incapaç d'entendre's amb el món. El Palau Marc, convertit en comissaria de policia durant l'ocupació napoleònica, era aleshores la seu del Banc d'Espanya. Els baixos del Palau Moja allotjaven comerços poc decoratius; si bé els marquesos de Comillas no havien venut encara el jardí, d'on sobresortien unes palmeres esveltes, amb les fulles verdes com els pensaments dels universitaris que vagarejaven pel pas-

seig —i potser també dels capellans, que feia molts anys que havien perdut el monopoli de la Rambla.

A *El quadern gris*, Pla explica que la droga es venia a cor què vols i que hi havia prostitutes per a tots els gustos. A *Vida privada*, escrita a tocar de la Rambla, al palau que ocupa l'Ateneu, Josep Maria de Sagarra dona a entendre que els fills de l'aristocràcia s'hi van deixar un munt de quartos mirant de satisfer els seus desitjos.

La Rambla sempre ha despertat sentiments contradictoris. El 1860, un comentarista del *The New Monthly Magazine* va escriure: «Després de passejar-me per *alamedas* i *paseos*, i d'altres vies espanyoles de gran anomenada, declaro que el meu cor és per la Rambla, sense cap mena de dubte». I tot seguit, després d'elogiar l'encantadora animació de les tertúlies que s'hi formaven a la nit, i de comparar la gràcia del passeig amb l'atractiu de l'Unter den Linden de Berlín, criticava el costum dels homes de bona posició de tirar el fum dels cigars a la cara de les dones refinades com si fossin «carreters».

Per continuar estirant aquest fil desmitificador, ni tan sols la Rambla de les Flors era com l'havien idealitzat Mossèn Cinto Verdaguer o García Lorca. Just abans que esclatés la guerra civil, Josep Maria de Sagarra li va dedicar aquests versos: «Hi ha més pelats que rics,/ més gent guillada/ que amb el cervell apuntalat;/ i massa fum, neguit i terregada/ i un món una mica estomacat». «I tot i així —explica Soldevila— quan un estranger recordava Barcelona, el primer que deia era: "Oh, aquella Rambla"». I fins i tot, «quan, en determinada ocasió, un il·lustre home públic de la ciutat la va designar com la nostra Via Sacra, ningú no es va posar a riure ni va pas contradir-lo.»

En resum, es pot dir que allò que no havia aconseguit el Decret de Nova Planta, ni l'ocupació francesa, ni les cremes de convents, ni els enfrontaments entre liberals i carlins, ni les bombes anarquistes, ni el pistolerisme de la patronal; ni tan sols el creixement de la ciutat a través de l'Eixample i l'absorció dels municipis del voltant, ho va aconseguir el règim de Franco. Aquell general petit però perillós va llevar-li l'ànima a la Rambla.

Fins a la guerra, la força iconoclasta del passeig sempre havia treballat a favor del seu encant. Els defectes i febleses de l'espai no n'havien fet fugir la intel·ligència i les classes dirigents. La Rambla d'abans de la guerra feia bo un estirabot del Baró del Maldà, que havia escrit al seu Calaix de Sastre: «Jovenel·los o xitxarel·los dissoluts, currucatos fins anant a cavall, fent postures per la Rambla.»

Sense voler, aquell baró beat i rondinaire, que es distreia fent xocolatades a les pinedes que envoltaven Barcelona, descriu la gràcia del passeig. La Rambla era una passarel·la per lluir-se, un espai perquè la crema del país pogués exhibir-hi la seva superioritat, encara que aquesta superioritat consistís, com ha passat sovint a Catalunya, en anar a cavall. La presència de l'elit del país ho ennoblia tot. El fet que el comte de Güell s'hagués construït un palau a dues passes de la Rambla permetia que Raquel Meller pogués ser considerada una mena de Marilyn Monroe de Catalunya. La convivència entre burgesos i revolucionaris, la barreja d'escriptors i verduleres, la combinació dels barrets forts dels propietaris amb les gorres dels obrers, donava al passeig la complexitat dels grans espais urbans de les grans metròpolis modernes.

Després de fer-se un tip d'anar pel món, Rubén Darío va escriure, mentre rumiava si es quedava a viure a Barcelona: «A més de l'energia catalana, a més del tra-